

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Олена Петрівна Аматьєва,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри практичної психології,
декан факультету дошкільної освіти
та практичної психології,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна.

Оксана Леонідівна Корнєєва,
кандидат педагогічних наук, завідувач
ДНЗ № 31 «Мир», Донецької області
м. Костянтинівка, Україна

УДК 372.2.016

ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Стаття раскрываєт взгляды авторов на поддержку развития творческих способностей детей в условиях включения в деятельность элементов видов прикладного искусства в дошкольном учебном заведении. Важным моментом этой работы есть обучение воспитателей работать в новых условиях и раскрытие его содержания на примере экспериментальной работы педагогического коллектива ДОЗ № 31 «Мир» (г. Константиновка Донецкой области).

Ключевые слова: *поддержка, успешность, развитие творческих способностей.*

The article reveals the authors' views on supporting the development of creative abilities of children in the activities of the elements included in the types of crafts in preschool education. An important aspect of this work is training teachers to work in the new environment and the disclosure of its contents to the example of the experimental work of the teaching staff DOZ number 31 «The World» (Konstantinovka, Donetsk region.).

Key words: *support, success, creativity.*

На сучасному етапі важливим питанням для освітян постає проектування та формування успішності дошкільників, які виявляють особливі здібності, прагнуть реалізувати свій потенціал в умовах дошкільного закладу і вдома.

Брак відповідних умов уповільнює розвиток здібностей, нівелює вплив супроводу та підтримки розвитку обдарованої особистості. Низький рівень розвитку здібностей особистості може бути зумовлений несприятливими умовами життя. Найбільш сприятливими умовами розвитку здібностей є збіг природних

здатків, власної активності їх носія та оптимальних умов навчання і виховання, а також характер спілкування дорослого і дитини.

Супровід та підтримка розвитку обдарованої особистості мають окремі особливості та позитивно впливають на формування успішності дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Цінність дитячої творчості відмічали

Г. Костюк, О. Ковальов, В. Мухіна, Б. Теплов, О. Ушакова та ін. Проблеми заохочення дітей до активної творчості, розвитку творчого потенціалу дошкільників плідно досліджуються: А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Поніманською та ін.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень таких науковців, як Л. Виготський, В. Давидов, О. Ковальов, В. Мухіна, Б. Теплов, Е. Торшилова та ін. дозволив нам з'ясувати сутність та зміст основних понять теми.

На думку Б. Теплового, здібності виявляються тільки в діяльності, яка не може виконуватись без цих здібностей. Ми розуміємо розвиток творчих здібностей дітей, як таку діяльність, в якій отримують найбільший розвиток, як загальні, інтелектуальні та ін. (рухові та предметно-практичні, організаційні, комунікативні, пов'язані з особливостями сприймання, уваги, пам'яті, розуму та ін.), так і спеціальні здібності дитини. До таких здібностей можна віднести музичні, математичні, лінгвістичні, технічні, літературні, художньо-творчі, спортивні та інші. Успішна демонстрація вказаних здібностей залежить від умов, які безпосередньо оточують дитину, виявляється не стільки в знаннях, вміннях та навичках, скільки в динаміці їх набуття, тобто, в тому, на скільки при інших рівних умовах швидко, легко, глибоко проходить процес набуття знань та вмінь, необхідних для конкретної діяльності. Саме тут виявляються ті відмінності, які дають можливість стверджувати про успішність та здібності дитини.

Однією з умов успішності є постійне знаходження «об'єкта» у полі певної активності діяльності, під впливом стабільної підтримки оточуючих. На думку психолога Б. Теплового, здібності можуть існувати тільки в постійному процесі розвитку. Здібність, якою на практиці людина перестає користуватися, з часом зникає. Здібність виявляється у постійному процесі діяльності та розвитку. Завдяки регулярним вправам, пов'язаним із систематичними заняттями у визначеному виді діяльності, можливо підтримувати і розвивати відповідні здібності. Для забезпечення комплексної підтримки розвитку дитини сучасна дошкільна дидактика пропонує проектно-тематичну організацію діяльності дітей. Є упевненість у тому, що вказаний тип організації діяльності дітей має бути відповідним певним умовам, які сприяють визначенню та розвитку здібностей.

Більш сприятливі умови для розвитку творчих здібностей передбачає діяльність, яка надає приклади результатів і дозволяє демонструвати досягнення. Естетичне виховання та образотворча діяльність впливає на психіку і розум людини, її інтелект і відчуття, тому важливо максимально використовувати їх засоби для активного розвитку здібностей дітей та формування відчуття успішності за результати діяльності [3].

Особливу педагогічну цінність розвитку особистісного потенціалу дитини розкрито у серії видань «Дитина замовляє розвиток» Т. Піроженко. Автор переконливо доводить важливість розвитку пріоритетних особистісних рис дитини у процесі проектно-діяльності: свобода поведінки, ініціативність,

відповідальність, творча самостійність, креативність. Вказані риси певною мірою характеризують успішну особистість. Тому у пропонованому досвіді підкреслено напрямки підтримки дітей дорослими через радість пізнання себе та оточуючого світу. Важливим у цьому зв'язку є створення мобільних варіативних умов для творчої діяльності, які пов'язані зі стимулюванням прагнення дитини до творчої, створювальної діяльності, прояву фантазії, вигадки та уяви [5].

Метою статті є висвітлення системи роботи дошкільного навчального закладу №31 «Мир» (м. Костянтинівка Донецької області).

Спираючись на дослідження науковців та аналізуючи найбільш результативний педагогічний досвід практиків, можна стверджувати, що підтримка успішного розвитку творчих здібностей дітей є особливою системою, яка передбачає створення умов для мотивації, досягнення та усвідомлення дитиною власних особливостей: «мотивація-фонд Я хочу», «досягнення-фонд Я можу» та «особисті зусилля-фонд Я буду». Така система здатна забезпечити усвідомлене бажання дитини бути успішною, стимулювати розвиток здібностей дитини. А також сприятиме розвитку ініціативи і прояву творчості всіх дітей без винятку. Для систематичного поступового залучення дітей у різні види прикладного мистецтва, нами сформовані наступні діяльнісні блоки: «Я хочу це знати» (спеціально організована діяльність), «Я можу це зробити» (партнерська діяльність), «Я буду це робити сам» (самостійна діяльність) [6].

Необхідно підкреслити, що означена система є інтегрованою. Маємо на увазі наступні її ознаки: тематична побудова змісту, варіативність внесення різних видів діяльності, варіативність добору вірного рішення зручного дитині та адекватного програмі. З точки зору змісту, система має прикладний напрямок (створююча діяльність). Але вона орієнтована не тільки на технічну обізнаність реалізації власного задуму, а, в першу чергу, на формування бажання зробити оточуюче середовище кращим та відчути радість досягнення та успіху.

Система підтримки розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва розроблена з використанням наукових доробків: О. Барташнікова, І. Барташнікової, О. Ликової, Б. Нікітіна, Т. Піроженко, Л. Фесюкової, Р. Чумічової, Л. Шульги та ін., адаптовані до завдань власного наукового пошуку [1; 2; 5].

До створення передбачених системою умов має бути готовим вихователь, який безпосередньо працює з дітьми. Тому нами розроблено блок до програми методично-професійного вдосконалення педагогів «Я – успішний вихователь».

Організацією методичної роботи у цьому аспекті було передбачено: навчання та стимулювання творчої активності вихователів, самовираження творчості вихователів у різних видах прикладної діяльності, регулювання процесу самовдосконалення вихователів з боку вихователя-методиста. Експериментальній роботі передував пропедевтичний етап роботи з вихователями. Під час означеного етапу було проведено семінар

для вихователів, у процесі якого ознайомили зі змістом експериментальної роботи. Так, для вихователів було проведено низку занять з різних технік прикладного мистецтва. Тематика означених заходів: «Виготовлення панно із солоного тіста», «Техніка оригамі», «Засоби ніткоплетіння у створенні дизайну групи», «Флористика – техніка створення настрою» та інші.

На базі експериментального ДНЗ № 31 «Мир» м. Костянтинівки Донецької обл. було організовано семінар для вихователів: «Прикладне мистецтво вихователів, як засіб удосконалення професійної компетентності педагогів дошкільних закладів». Провідними для обговорення на обласному семінарі стали такі питання: шляхи стимулювання творчої діяльності дітей та дорослих; підтримка розвитку обдарованої особистості та особливості формування в неї успішних життєвих стратегій; оновлення змісту занять із зображувального мистецтва в ДНЗ; створення варіативних умов для розвитку здібностей дітей; інтегративні підходи до організації супроводу розвитку здібностей дітей у партнерській діяльності.

Учасникам семінару було запропоновано «покрокову» систему підтримки для докладного пояснення підходів до організації роботи з розвитку творчих здібностей дітей. Перший крок – «З ким працюю?» – передбачав діагностику дітей, складання карти інтересів, спостереження активності кожної дитини для визначення груп видів прикладної діяльності, цікавих для дітей. Другий крок – «Система» – передбачав перелік дій вихователя, обов'язкових у роботі з будь якого виду прикладної діяльності: показ технічних прийомів, тренування у техніці виконання, пояснення технічних питань ремесел, партнерське та самостійне виконання творчих робіт, організація виставки, удосконалення вмінь. Третій крок – «Інформація» – складався з двох блоків: методичний блок містив засоби надання інформації для поповнення знань вихователя та адаптації тих знань для передавання дітям; інформаційний блок-паKET містив засоби узагальнення інформації, доведення її до батьків (документація, дитячі проекти, виставки, література, наочність тощо). Четвертий крок – «Самоосвіта» – передбачав самостійне поглиблення вихователями своїх теоретичних знань у прикладному мистецтві, перегляд відеоматеріалів, відвідування музеїв. П'ятий крок – «Творча підтримка» – передбачав обмін досвідом вихователів під час сумісних «Майстерень». Дії кроку спрямовані на технічне вдосконалення власних вмінь педагогів, стимулювання творчого потенціалу. Шостий крок – «Рефлексія» – передбачав навчання вихователів отримувати задоволення від власної праці; коментувати враження від роботи, відповідати на запитання щодо задуму та реалізації творчих робіт. Сьомий крок – «Презентація» – містив дії щодо оприлюднення творчих робіт педагогів кожної з груп (фото виставки з техніки ниткографії у холі ДНЗ № 31 «Мир»). Для детального опрацювання певного напрямку прикладного мистецтва, було створено динамічні групи педагогів. Означені групи вели пошук нових творчих

форм та розробку технічного інструментарію для пояснення дітям, створювали технологічні карти ремесел, відвідували заняття з дітьми. Вихователям також пропонувалось оформити «Підсумкову теку». До теки було запропоновано внести такі матеріали: 1) «Картка ремесла чи виду прикладної діяльності»; 2) щоденник власних творчих досягнень; 3) технологічна картка; 4) творчий проект; 5) матеріали для подальшої роботи, які надані організаторами семінару та дібрані самостійно кожним учасником; 6) підбірка конспектів.

Система роботи з дітьми на формувальному етапі дослідження складалась з чотирьох компонентів і розроблена з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Спирально-концентрична побудова системи підтримки розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва забезпечила збереження раніше сформованих у дітей засобів творчого мислення, дозволила постійно розширювати і заглиблювати коло особистих можливостей у цій сфері, надавала можливість презентувати та порівнювати досягнення. Компоненти експериментальної системи підтримки розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва були рівноважними і взаємопов'язаними між собою: (мотиваційний, розвивальний, прикладний, рефлексивно-корекційний). Всі компоненти поєднані між собою за жанром мистецтва, у якому працюють діти. Дано більш детальну характеристику означених етапів роботи.

Розглянемо «Компонент 1. Мотиваційний». Мета цього етапу роботи: залучення до світу мистецтва через ознайомлення з творами образотворчого мистецтва, естетичне сприйняття світу, участь у пошуку, формуванні і презентації творів; формування естетичного ціннісного сприйняття світу, набуття вмінь усвідомленого пошуку необхідної інформації та її презентації у колі однолітків. А саме, у формі фронтальних занять, спрямованих на ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва (художніми картинами з різних жанрів мистецтва, графікою, скульптурою, керамікою тощо), тематичних занять, занять-здивувань, групових занять, жанрових виставок.

Партнерська діяльність надає широкі можливості взаємодії через створення альбому жанру, проектування, мікрвикладання. Самостійна діяльність здійснюється через надання завдань на самостійний пошук інформації, пропозицій про створення альбому бажань «Я хочу».

Заняття з ознайомлення дітей з виробами мистецтва сприяли розвитку у дітей художнього сприймання. Діти навчилися визначати емоційний зміст картини, засоби художньої виразності використані автором твору, визначати своє особистісне ставлення до творів. За допомогою кольорів та їх відтінків навчилися створювати свої емоційні композиції. Діти навчилися виконувати завдання «етюдного» характеру, які допомагають передавати різні ракурси об'єктів, знаходити оригінальні рішення. Ознайомлення з предметами

декоративно-прикладного мистецтва сприяло формуванню в дітей «почуття декоративності», уміння «читати» візерунки, збагаченню асоціативних зв'язків (порівняння образів з реальними об'єктами, предметами).

Розглянемо «Компонент 2. Розвивальний». Мета: ознайомлення з принципами зображення, оволодіння узагальненими способами зображення; ознайомлення із зображувальними та виразними можливостями матеріалів, розвиток продуктивної творчості через оволодіння спеціальними способами мислення, а саме: виділення протилежних властивостей, пошук аналогій, асоціювання понять, ставлення запитань, переформулювання, генерування ідей. Розвиток оцінювання власних вмінь навчання та допомоги іншим.

Реалізується мета цього етапу роботи під час занять-порівнянь, тематичних занять у спеціально-організованій діяльності засобами об'єднання дітей в підгрупи. Під час партнерської діяльності – завдання розвивального компонента реалізуються у заняттях-вправах, де пояснюється та практично відпрацьовується техніка, робота із панно досягнень «Я вмію...». Самостійна діяльність розвивального компонента передбачає завдання у шафах (змінюються щоденно), робота у розвивальних зонах (за рівнями розвитку вмінь), взаємонавчання, індивідуальні завдання, які складаються з добірки розвивальних ігор.

Розглянемо «Компонент 3. Прикладний». Його мета: створення комфортної атмосфери для прикладної діяльності, зменшення рівня сумнівів дитини у своїх вміннях, формування відчуття «технічної впевненості», розкутості і свободи за рахунок підтримки дорослими творчих починань дитини. Мета реалізується у формі індивідуально-групових (5-8 дітей) партнерських занять.

«Компонент 4. Корекційно-розвивальний» має таку мету: оволодіння узагальненими способами зображення; ознайомлення з зображувальними та виразними можливостями матеріалів, грамотне використання приладдя на рівні автоматизму, уміння творчо користуватися навичками і діяти у ситуаціях вибору (матеріал, колір, виразні засоби). Цей етап роботи проходить у формі індивідуальних художньо-практичних вправ.

Художньо-практичні вправи були спрямовані на розвиток практичних вмінь та навичок в зображувальній діяльності. Діти оволоділи технічними прийомами, спираючись на знання особливостей матеріалу, техніки. Навчилися експериментувати з фарбою, кольором, відчувати задоволення від процесу та результату творення, ціннісно ставитись до продуктів образотворчої діяльності (власної, однолітків, інших людей).

Ще одна важлива властивість проектної діяльності – це внутрішній характер її мотивації. Фактично діти граються у велику тривалу гру, тому, що їм подобається сам ігровий процес. І дорослим залишається тільки використати цю природну потребу для поступового залучення дітей до більш складних творчих форм ігрової активності. Ця система

відрізняється від традиційних тим, що не має жорстких методичних вказівок. Система підтримки розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва добре компонується з календарним планом занять в дошкільному закладі. Проте вимагає від педагогів «спеціальних» знань і вмінь. Тому ми передбачили особливу підготовчу роботу з вихователями, оскільки розвивати творчість може тільки той, хто сам здібний до творчості.

Під час дослідження були виявлені особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, а саме: 1) розвиток творчих здібностей дітей носить індивідуальний характер; 2) темпи розвитку відрізняються в окремих дітей; 3) рівні розвитку творчих здібностей залежать від факторів: наявність природних задатків, підтримки процесу розвитку з боку дорослих, наявність та доступність зображувальних матеріалів, створення системи супроводу, яка спрямована на ефективний розвиток творчого потенціалу дошкільників.

На констатувальному етапі ми досліджували розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами прикладного мистецтва за допомогою елементів короткого тесту П. Торренса «Закінчи малюнок». На підставі отриманих даних були визначені відмінні риси прояву творчих здібностей дітей та розподілили їх за рівнями розвитку: високий, середній, низький.

Малюнки дітей з високим рівнем вирізняються з поміж інших. На них зображені кілька предметів, поєднаних елементарним сюжетом. Предмети намальовані детально. Сюжети різні, не повторюються. Діти виявляють більшу свободу у використанні елементів для створення образу. У багатьох роботах вихідна фігура є другорядним елементом намальованого образу. Малюнки кольорові.

В малюнках дітей середнього рівня присутні окремі об'єкти з різними деталями або об'єкти, внесені до якогось вигаданого сюжету. Малюнки невиразні, намальовані простим олівцем.

Діти з низьким рівнем прояву творчих здібностей не беруть завдання на створення образу з використанням вихідного елемента. Вони не домальовують елементи, а малюють поряд щось своє (вільне фантазування). А якщо домальовують фігуру, то зображення контурне, схематичне, без деталей.

Аналізуючи отримані експериментальні дані можемо зробити висновок, що в групі переважає середній та низький рівень розвитку творчих здібностей. Діти зазнавали труднощів у створенні зображень. Вони висловлюють сумніви у результаті, не спрямовують увагу на розв'язання поставленого завдання. Творчу діяльність дітей можна визначити, як пасивну. Ці діти не намагаються спробувати виконати творче завдання, вони просто відмовляються від завдання, замінюючи свій малюнок чимось іншим. Роботи дітей свідчать про низький рівень розвитку технічних вмінь, що в більшості випадків гальмує реалізацію творчого задуму.

На другому етапі нами була розроблена система підтримки розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами зображального мистецтва, яка складалася з чотирьох компонентів: ознайомлення з творами мистецтва, розвиваючі, психологічні, художньо-практичні ігри.

Наприкінці формувального експерименту було досягнуто суттєвого підвищення показників розвитку творчих здібностей дітей. У дітей в експериментальній групі показники високого рівня зросли на 15%, середнього рівня на 4%, а показники низького рівня знизилися на 18%. В контрольній групі таких позитивних значущих змін не відбулося: показники високого та середнього рівнів підвищилися відповідно на 4% і на 6%, показники низького – знизилися на 8%.

Контрольний експеримент виявив, що показники рівнів розвитку творчих здібностей дітей в контрольній групі зросли за рахунок вікового (психічного і фізичного) зростання дітей та індивідуальної роботи батьків. А такі ж показники в експериментальній групі підвищилися не тільки за рахунок вікового (психічного і фізичного) зростання, роботи батьків, а також спеціальної психологічної і педагогічної підтримки, спрямованої на розвиток творчих здібностей засобами прикладного мистецтва.

Також треба зазначити, що у дітей, які брали участь в експерименті, окрім розвитку творчих здібностей, проявилися суттєві особистісні зміни: діти стали більш активними, ініціативними, здібними до прийняття самостійних рішень, до знаходження особистісних оригінальних рішень. У них знизився страх перед невдачею, перед можливим критичним зауваженням. З'явилася більша упевненість в собі і в своїх можливостях. Відчутно збагатився зображувальний досвід дітей, про що свідчать різноманітні сюжети дитячих малюнків.

Апробація окресленої системи підтримки розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва у практичній діяльності з дітьми показала результативність продуктивної її спрямованості, здатної забезпечувати змістовний особистісний розвиток кожної дитини, як обдарованої, так і дитини, яка поки ще не виявила свої здібності. Проведена нами робота дозволяє зробити висновок про те, що розвиток творчих здібностей у дітей – процес складний і залежить від наявності обов'язкових умов.

Окреслимо їх: 1) діяльнісний підхід до використання прикладного мистецтва через ознайомлення дітей з його можливостями зображувального мистецтва, ремесел, дизайну, флористики, колажу, словотворчості, музичної творчості тощо; 2) матеріальне забезпечення: наявність та варіативність матеріалів для творчості і можливості в будь-яку хвилину діяти з ними; 3) психологічні умови, зміст яких полягає в тому, що у дитини формується внутрішня спрямованість на успішність та досягнення результату; відчуття безпеки, розкутості і свободи за рахунок підтримки дорослими її творчих починань; 4) інтегрований підхід до організації діяльності дитини.

Таким чином, підтримка розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва сприяє виявленню та розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Апробована система виявилася дієвою. Отримано позитивні результати від цілеспрямованої спеціальної методичної програми підготовки вихователів до цієї роботи.

Використані літературні джерела

1. *Клименко В. В.* Как воспитать вундеркинда [Текст] / В. В. Клименко. – Х. : Фолио, 1996 ; СПб. : Кристалл, 1996.
2. *Ландау Э.* Одарённость требует мужества [Текст]: психологическое сопровождение одаренного ребенка / Э. Ландау. – М. : Академия, 2002.
3. *Лейтес Н. С.* Возрастная одарённость и индивидуальные различия [Текст] : избранные труды / Н. С. Лейтес. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2003; Воронеж : МОДЭК, 2003.
4. Психодиагностика и профориентация в образовательных учреждениях [Текст]: тесты, методика, критерии оценки / [ред.-сост. Л. Д. Столяренко]. – Ростов на Дону: Феникс, 2005.
5. *Піроженко Т. О.* Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т. О. Піроженко : Науково-методичний посібник. Серія : Дитина замовляє розвиток. – Тернопіль : Мандрівець, 2010.
6. Психология одарённости : от теории к практике [Текст]. – М. : Ин-т психологии РАН, 2000.
7. *Хуторской А. В.* Развитие одарённости школьников: Методика продуктивного обучения : Пособие для учителя / А. В. Хуторской. – М., 2000.